

pri vsakem pravilu, ki ga postavimo, je treba takoj ugotoviti celo vrsto izjem: te je pač raba že uzakonila, niso pa zadosti številne, da bi prevladale pri oblikovanju pravila.

Zadnji Slovenski pravopis kaže v primerjavi s prejšnjimi nedvomen napredek pri obravnavanju teh vprašanj. Obdelanega je mnogo več materiala in avtorji so se potrudili, da bi našli ustrezne rešitve in pravilo za vsak primer, ne samo za najbolj pogostne. Dali so tudi več svobode s tem, da so pri istih imenih ali izrazih dopustili po več variant, izmed katerih si vsakdo lahko izbere ustrezno po svojem okusu oziroma po stilu svojega teksta. Zlasti so se bolj obširno kot v prejšnjem pravopisu ukvarjali s pisavo in rabo grških in latinskih tujk. Vsi problemi v zvezi s tem so s kakšno malenkostno izjemo rešeni po najboljši možnosti.

Vendarle pa bi imela k pravilom, ki se tičejo grških in latinskih imen oz. izrazov nekaj pripomb.

1. Pri pravilih o transkripciji novogrških imen me moti nedoslednost, da je predlagana pisava *th* za novogrški *θ*, ne pa tudi pisava *dh* za današnji *δ*. Oba sta namreč enako spiranta in oba se v hitrem izgovoru približujeta dentalnemu zaporniku. Ali torej pišimo *th* in *dh* za *θ* in *δ*, ali pa še *θ* transkribirajmo s *t*, kot smo navajeni to delati pri starogrškem *θ*, čeprav ta transkripcija ne ustreza takratnemu izgovoru.

Tudi pisava *au* in *eu* za novogrška diftonga *au* in *eu* ni posrečena. Grki namreč teh dveh diftongov nikoli ne izgovarjajo tako, ampak kot *av* in *ev* pred vokali in pred zvenečimi konzonanti in kot *af* in *ef* pred nezvenečimi konzonanti, npr. Mavrovuni in Evrostina, da obdržim kar primera iz Pravopisa. Morda bi točnosti na ljubo ne bilo pretežno razlikovati ti dve možnosti.

2. Zelo prisiljen in trd se mi zdi predpisani način tvorjenja svojilnega pridevnika za moški spol iz grških oz. latinskih imen v primerih, ko se izvirna osnova konča na *i* ali na diftong z *i*-jem, npr. Gorgioj, Dareioj, Apuleioj. V izgovoru bomo namreč nujno vrinili *j* za tistim ijem, za tem konzonantom pa se v slovenščini o preglasa v *e* (Bajec, — Kolarič, — Rupel, Slovenska slovnica, Ljubljana, 1964 str. 34). Seveda bi bilo treba ta preglas upoštevati tudi v instrumentalu singulara in v genitivu plurala pri moških imenih s tako izvirno osnovo, da ne bi bilo treba sklanjati Volsini, Volsinioj, kakor zahteva novi Pravopis (str. 62). Navsezadnje so to slovenska obrazila, ki jih imamo pravico oblikovati po pravilih slovenskega jezika. Kolikor pa bi to bila obremenitev in nedoslednost v pravilih glede na tvorbo teh oblik pri tistih izvirnih osnovah, ki se končujejo na kak drug vokal (in pri katerih sta končnici *-om* in *-ov* tudi nekoliko trdi), npr. Peleov, bi mogoče zadostovalo, če bi tudi tukaj kakor pri imenih iz modernih jezikov prihodnji pravopis dopustil vsaj izgovor *-em*, *-ev* pri pisavi *-om*, *-ov* (prim. Pravopis, str. 62).

3. Tretja boleča točka je akcent. S tem se posebej Pravopis nikjer ne ukvarja, ker je tukaj nemogoče uvesti zanesljiv sistem, ne da bi venomer zadevali ob izjeme, ki jih je jezikovna raba že uzakonila. Kar se namreč tiče akcenta, je raba kaj različna: grška imena so včasih naglašena po originalnem grškem akcentu, včasih pa po posrednem latinskem. Kdaj obdržimo prvega in kdaj se odločimo za drugega, ostaja odprto vprašanje. Pa tudi pri izrazih ali imenih, vzetih iz latinščine, ni enotnosti, npr. pri latinskih samostalnikih na *-io*. Od teh bi omenila samo izraz *transfuzija*, pri katerem je originalno naglašanje transfuzije prav tako v rabi in torej zasluži, da bi bilo uzakonjeno.

Odločno pa je treba po mojem pregneti tisto naglaševanje, ki ni niti grško niti latinsko, ampak je prišlo k nam po posredovanju nemščine. Saj se tudi pri drugih jezikih izogibamo transkripcijskih ovinkov preko tretjega jezika! Tako ne bi smeli naglašati Eneida, kakor predlaga Pravopis, ampak Enéida!

Ko je že tako težko biti dosleden v dajanju navodil za rabo grških in latinskih imen in izrazov, bi bilo želeti vsaj eno: če se je kdo v praksi odločil za pisavo ali sklanjo v podomačeni ali izvorni obliki, naj pri tej odločitvi vztraja v vsem prevodu ali razpravi ipd. in naj vsaj v tem okviru ne menjava obeh variant!

Erika Mihevc-Gabrovec

IZ ZGODOVINE SLOVENSКИH BESED

Ebehtnica, Ebehtnik I ajnohtnica, ebahtnig, ebahtnik, ebehtenca, ebehtnica, ebehtnik, eberahtnica, ibehtnica, imahtenca, imohtenca, jebehtnica, jemlaht, obahtnig, obahtnek, obahtnik, obehtenca, obehtnik, venahtnica, žemnahti, žemnahtnica, žemnahtnice — toliko različic v pomenu za praznik Marijinega oznanjenja 25. marca in za mesec marec beremo v slovenskih slovarjih in drugih naših književnih delih. Začetnik teh imen je Anton Miklaur, ki je l. 1744 prvi vknjižil v Meg²: Mertz. Martius. *öbehtnik*, »sushez, bresfen«.

Martio (X₅^b); April. Aprilis. *öbahtnig* »mali trauen, Aprile«. (A₈^a); Das Fest Mariä Verkündigung. *Obehtenza* (Qq₂^b). Ker pa tu stavec ni mogel dati na O dveh pik, moramo tudi to besedo brati: *öbehtenza*. Obliko *öbahtnik*, tako za »Der Mertz« kakor za »der April«, ima potem *Vocabularium* v slovnici iz l. 1758, vtem ko besede *öbehtenza* tu ni.

Izven Koroške je vzel iz Meg² besede *obehtnik* za marec, *obahnig* za april in *obehtenza* za »ofsnanenje M. divize« najprej J. A. Apostel l. 1760 v rokopisu *Dictionarium Germanico-Slavonicum*, str. 482, 483. O. Gutsman iz Grabštajna pri Celovcu je zapisal v slovnico l. 1777, 164, pod »Hohe Festtage« le *Ebehtniza* za »Mariä Verkündigung«; mesečno ime *ebehtnik* za marec pa je Gutsman vključil šele v slovar 1789, 181. Poleg imena *ebehtniza*, str. 384 in 498, pa je pristavil Gutsman v slovarju na str. 384 za »Verkündigung Marien« še *osnanenje divize Marie*, *venahtniza*, ki je edinstven primer v slovenski književnosti. V pomenu božiča nam je ohranjeno to ime v pregovoru: Kolikor je o svečnici kopnih streh, toliko je o venahtnici (= božiču) golih rebri¹. Kaj pa, če je zaradi poznejšega nerazumevanja Marijino oznanjenje zamenjano z božičem, kar ni izključeno? Ne vemo pa, od kod je vzel Mihael Zagajšek besedo Verkündigungsfest *ainohtniza*, kakor jo je zapisal poleg mähr *obahtnik* na str. 368 nemško-slovenskega rokopisnega slovarja; besedo je Zagajšek slišal morda na Kalobju ali v Ponikvi, lahko pa ji je vir tudi Gutsmanova *venahtniza*, ki je rabila še Križnikovim motniškim oblikam *žennaht*, *žennahtnica*, *žennahtnice* za osnovo.

M. Pohlin, ki prav tako kakor Apostel ni pogodil, da se koroški narečni *ö*, ki so ga vpeljali prireditelji Meg² in slovnice s slovarjem l. 1758, izgovarja in piše »po krajnsku« kakor *e*, je zapisal v *Tu malu besedishe* 1781 iz Gutsmanove slovnice *Ebèhtènza*, »Maria Verkündigungsfest« (E₃^b), iz Meg² ali iz slovarčka l. 1758 pa *Obahnèk*, »Der März (T^{4a}). Namesto pravilnega marčevega mesečnega imena *ebehtnik* < *ebehtnica* v *obahnig*, *obahtnek*, *obehtnik* ter *obehtenza* prestvarjeno ime je torej beseda pokveka, zmašilo, popoln nesmisel, ki sta ga iz gole nevednosti zagrešila Apostel in Pohlin, a je ostal po Pohlinovem *Besedishu* trdoživ še do Miklošičevih zapisov.

Izvir in pomen besed *ebehtnica* > *ebehtnik* sta že zdavnaj zanimala takó preproste kakor izobražene ljudi. Prvo znano, a seve čisto zgrešeno modrovanje je zapisal Pohlin v *Glossarium* l. 1792, 1793, str. 61, s čimer je hotel pojasniti pomen besede *Obahnèk* v *Besedishu* takole: *Obahtnek* »vindicum quafi Obwachmonat, ver; infern. germ. Ucht, die Demmerung: Anglof. Uht. Uhtide. Holl. Ochtend, diluculum, & crepuculum: gr. ξωθην, früh.« Franc Anton pl. Breckerfeld, ki je zbiral slovensko narodno blago »aus mundlichen Kunden, und Nachforschungen in Unterkrain bey Neustadtel [na Dolenjskem pri Novem mestu] seit 1773 bis 1795«², je poleg vpisa *Ebehtenza* oder *Imachtenza* »die Feyer Mariensverkündigung«, pripomnil k prednjim Pohlinovim besedam naslednje: »obahtnek vielleicht kömmt die Lichtmesse [tu se je Breckerfeld zmotil] Ebehtenza von obahtnek her. Andere glauben, dass Ebehtenza von Ehepakten herkomme, denn um diese Zeit pflegten feyerlich die Ehekontrakte ausgefertiget, erneuert oder erst geschlossen zu werden, wie es aus den Sitten und Gebräuchen der Krainer und anderer Slaven bekannt ist.« Vendar tudi to ne drži, ker vemo, da je bil prav v tistem času, tj. l. 1797, udomačen med preprostim ljudstvom na Koroškem za Eheverlöbnis izraz *andigen*³, ki ne more imeti z ebehtnico nič skupnega. Pač pa je Breckerfeldovo različico *Imachtenza* še okrog l. 1944 potrdila dr. M. Turnšku Julka Rabelj za kraj Raka pri Krškem, kjer pravijo prazniku Marijinega oznanjenja *imohtenza*.⁴

Prvi znanstvenik, ki je iskal jezikovni vir besed *ebehtnica*, *ebehtnik*, je bil Franc Miklošič. Med okrog 4000 tujkami v slovanskih jezikih je bila tudi *ebehtnica*, glede katere je Miklošič menil: vgl. mhd. »ebennaht, Tag- und Nacht-gleiche, daher wahrscheinlich der Name des Monats März, ebehtnik und von diesem der des Festes, ebehtnica, was allerdings mir sonst nicht vorgekommen: an das lautlich näher stehende ebenwichtac ist hiebei aus sachlichen Gründen nicht zu denken«.⁵ V sloviti obravnavi *Die slavischen Monatsnamen*, kjer je Miklošič prerešetal 240 slovanskih mesečnih imen, se je nadrobneje ko v prejšnjem delu ukvarjal z *ebehtnico*, a se tudi še ni dokončno odločil, rekoč: Vielleicht aus ahd. mhd. ebennaht, ags. efenniht, fries. evennaht, ... Man kann auch an ewigtag denken und sich dabei an Gachet's Bemerkung erinnern: ... Die Sache ist mir nicht klar.⁶ Šele v *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886, 56, je Miklošič zapisal brez omahovanja: »ebehtnica nsl. annuntiatio B. Mariae Virginis. ebehtnik martius. — Vergl. mhd. ebennaht tag — und nachtgleiche, daher zunächst der name des monats.«

Takó torej Miklošič, ki je prišel besedi *ebehtnica* v glavnem do živega. Izvir in pomen imena *ebehtnica* > *ebehtnik* z vsemi številnimi različicami sta namreč dvojna,

sta se pa sčasoma pomešala. Prva sta iz časov v srednjem veku, ko so ponekod začenjali novo leto 25. marca, »annus incarnationis, annuntiatio domini«, tj. kot spomin Kristusovega utelešenja, hkrati pa tudi kot domnevni dan ustvarjenja sveta. Za novo leto, predvsem za tisto, ki se je začelo v božični osmini na dan »circumcisio Domini«, beremo v starih nemških listinah poimenovanja *ebenwichtag*, *ebenwihetag*, *embeichtag*, *ewigttag*, *oenwichtag* ipd., kar so le različice za *ebenweichtag*, s čimer da so hoteli reči, da je ta dan enakovreden božiču, katerega osmina je⁷. Ker pa je bil, kakor že rečeno, dan praznovanja novega leta v srednjem veku zelo različen, najmanj šestkrat v letu, se je lahko preneslo novoletno ime, mišljeno sprva le za 1. januar, tudi na druge datume, torej tudi na novo leto, ki so ga začeli 25. marca. Hkrati je pa vsako novo leto dan, ko se leto obrne, ko se nagne na novo plat. Izrazi *abich'n* »obrniti«, *abich* »obrnjen«, svn. *ebech*, *ebich*, bavarsko *abech*, švicarsko *abäch*, *abächt*, so bili še v 19. stoletju živi v koroškem, bavarskem in švicarskem nemškem narečju,⁸ takó da sta lahko še tretji izvir in pomen *ebehtnice* tudi tukaj.

Najverjetnejša vzbrst besede *ebehtnica* je v drugi verziji, ki jo je predvsem Miklošič postavil na čelo. Gre za pomladno enakonočje, ki so ga nekdanj obhajali okrog 20. do 27. marca. V svn. so rekli temu »*eben-naht*, *ebennächten*, *ebennahte*, tj. enakonočje«, za »enokončen« pa je bil izraz »*eben-nehtec*«, »*eben-ehtec*«;⁹ izpeljanka *ebennachtec*-tag, *ebennehtec*-tag je bila torej mogoča in umevna. Preskok in priličenje imena za enakonočje, na častitljiv in znan praznik Marijinega oznanjenja 25. marca, ki je izpričan v vzhodni cerkvi že v 5. stoletju, v zahodni pa nekoliko pozneje, je bilo kar na dlani.

Za nasmešek moramo povedati še pohlinovski domislek Davorina Žunkoviča,¹⁰ ki je zapisal, da se je Miklošič načelno motil, ko je vzporedil *ebehtnica* s svn. *ebennaht*, češ, če bi bilo takó, bi morali enako reči tudi enakonočju 21. septembra, a takega primera ni. Tirolska *ebnahten*, ki da pomeni izrečno »das Fest Mariä-Verkündigung = praznik Marijinega oznanjenja«, nikoli pa astronomsko pomladno enakonočje, je le nemškemu jeziku prilagojen slovenski izraz *jebehtnica*. Ko Slovenec reče *ebehtnica* prazniku Marijinega oznanjenja, govori pri tem nevede o poročni noči »Brautnacht«, ker *ebehtnica* se pač govori namesto *jebehtnica*, tj. »Brautnacht«. Začuda Žunkovič ni pristavil k vsemu temu še besede *Jebázha* »Der Hönigkuchen. Placenta melita« iz Pohlinovega Besedisha!

Domišče besede *ebehtnica* — in po nji napravljene mesečnega imena *ebehtnik* — je vsekakor Koroška, kjer je bila iz sosednih nemških zgledov jezikovno prestvarjena v slovenščino. Da je bila *ebehtnica* še v 19. stoletju domača v Podjurski dolini, nam priča npr. dopis v celovškem *Miru* 25. marca 1883, štev. 6, str. 44, kjer nekdo vprašuje »kedaj bomo letos obhajali Ibehtnico?« Beseda pa ni ostala omejena samó na Koroško, marveč se je razširila tudi drugod po Slovenskem. Ferdo Kočevar, doma iz Žalca, je zapisal v KMD za l. 1871, 174, da pravijo v nekih krajih dnevu Marijinega oznanjenja *ebéhtnica*. Nabiratelj narodnega blaga v Motniku, Gašpar Križnik, je sporočil okrog l. 1890 Ivanu Navratilu, da pravijo v Motniku prazniku Marijinega oznanjenja *žemnaht* in da prerokujejo po njem vreme takó: Ako je do žemnaht lepo in toplo vreme, potlej je še huda zima. *Žemnahtnica* ima še svojo zimo. *Žemnahtnice* ga [= sneg] še rade vržejo.¹¹ Za Gorenjsko je vknjžil iz nam neznanega vira Plet. I, 366, *jemlaht* »ebehtnica«; za poimenovanje *imahtenca*, *imohtenca* na Dolenjskem pa smo navedli vire že prej.

S tem smo o malce čudnih in na videz nerazumljivih besedah *ebehtnica*, *ebehtnik* nadrobili vse, kar je bilo mogoče in kar je bilo tudi vsekakor potrebno, da se razreši to takó dolgo zamolčano vprašanje iz našega besedja.

¹F. Kocbek — I. Šašelj, Slovenski pregovori, reki in prilike. MK 72. Celje 1934. 217. — ²Rokopis v DAS. — ³J. H. G. Schlegel, Reise durch einige Theile vom mittäglichen Deutschland und dem Venetianischen. Erfurt 1798, 375. — ⁴Dr. P. M. Turnšek, Pod vernim krovom II (1944), 141, 215. — ⁵Fremdwörter in den slavischen Sprachen. Denkschr. d. k. Akad. d. Wiss. Phil. — hist. Cl. XV. Bd. Wien 1867, 86. — ⁶Denkschr. d. k. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Cl. XVII. Bd. Wien 1868, 22. Miklošičeva opomnja o Gachetu je v zvezi z le-tega zapisom v E. Gachet, Recherches sur les noms de mois et les grandes fêtes chrétiennes, Bruxelles, 1865, 448, ki se glasi v slovenskem prevodu: Primus dies saeculi (20. marec) ni nič drugega ko sporni ewigttag. Spomnimo se, da so Franki začeli svoje leto v pomladnem enakonočju; ne bomo več presenečeni, da je bila med [besedama] ebenwichtag in ewigttag neke vrste zmeda (pomešanost), ker je vsaka beseda lahko pomenila prvi dan leta, kakor je bil pač privzet ta ali oni sistem [novega leta]. — ⁷G. A. Schaffer, Chr. G. Haltaus Jahrzeitbuch der Deutschen des Mittelalters. Erlangen 1797, 68, 69. — ⁸Dr. M. Lexer, Kärntisches Wörterbuch. Leipzig 1862, 8. — ⁹Dr. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I, Leipzig 1872, 499, 500, 503. — ¹⁰Zur Geschichte der Slaven von der Urzeit bis zur Völkerwanderung. Kroměříž 1929, 28, 29, 55 — ¹¹LMS 1890, 93; od tam ima tudi Plet. II, 958.